

(Əvvəli ötən sayımızda)

Ümumiyyətlə tərcüməçilik fəaliyyətinə Şəddat Cəfərovun fəaliyyətini bir neçə cəhətdən xarakterizə etmək olar. Birincisi o tərcüməçi kimi təəssübkeş ədibdir. Yəni istəyir ki, Azərbaycan qəhrəmanlarının İkinci Cahan savaşındakı xidmətləri tarixin hər hansı bir küncünə - sükut vadisinə qorq olmasın o istəyir ki, İkinci Cahan savaşında vuruşmuş olan hər hansı bir qəhrəman öz xalqına məlum olsun, öz xalqı tərəfindən tanınsın. Onun kimliyi örtüdə qalmasın. Axı qəhrəmanların taleyini yazmaq təkcə onların özlərini tanımaq məqsədi güdmür, həm də bu qəhrəmanların həyat yolu yeni gələnlərə nüsxədir. İkincisi onu qeyd etmək lazımdır ki, Şəddat Cəfərov tərcüməçilik fəaliyyəti ilə Rus dilində yazılmış əsərləri tərcümə etməklə rus dilli müəlliflərin kimliyi ilə öz xalqını tanış edir. Əslində o sözün həqiqi mənasında ədəbi körpü ilə böyük, mənəvi, siyasi körpü missiyasını yerinə yetirir.

Xalqlar arasındakı münasibətləri tənziqləmək baxımından ədəbi əlaqələrin xüsusilə, tərcüməçilik müstəvisində görünən işlərin xüsusi əhəmiyyəti var. Bu yəndən yanaşanda Şəddat Cəfərovun Azərbaycan xalqı ilə Rus xalqının arasındakı mənəvi əlaqələrin dəyərləndirilməsi baxımından xidməti əvəzsizdir. Ona görə də Şəddat Cəfərovun müharibə oçerklərinin tərcüməsi ilə bağlı fikirlərimizi daha əhatəli, daha diqqətə şayan şəkildə çatdırmağı özümüzə borc bilir. Çünki Şəddat Cəfərovun tərcüməçilik fəaliyyətində İkinci Cahan savaşını ilə bağlı nostalji düşüncələrin köklərini, hissi yaşamlarını biz bu tərcümə əsərlərində aydın başa düşürük. Sanki Şəddat Cəfərov özü müharibə iştirakçısıdır, Mirzəcan Məmmədov adlı qəhrəmanın döyüş yolunu müşahidə edərək onunla birlikdə savaşmaqdadır. Ona görə də onun tərcüməsi son dərəcə hissiyyətə, müharibə səhnələri canlandırmaq baxımından xüsusi emosionalılıqla təsvir olunmaqdadır: "O vaxtlar, 1941-ci ildə... güclü döyüş gedirdi... Bixov şəhəri ətrafında... qəddar, rəhmsiz... döyüş yoldaşları ilə birlikdə Mirzəcan Məmmədov da faşistlərin ağır hücumlarını növbəti dəfə dəf edirdi. Əlbəyaxa döyüş başladı. Dəhşətli, qanlı döyüş... Sanitar taqımının komandiri sağ baldırından ağır yaralanmışdı. O, huşunu itirir və səhərişi gün gözlərini açıb özünə gələndə faşistlər tərəfindən işğal olunmuş Moqilyov qəsbətində olduğunu görür. Təxminən üç ay orada müalicə olunur. Gizli təşkilatçıların köməyi ilə o, sağalmağa olan yaralılarından döyüş qrupu təşkil edib, onlarla birlikdə qaçaraq Moqilyov-Usakino meşələrində yerləşmiş partizanlara qoşulur. Bir çox aylar ərzində Mirzəcan Məmmədov öz partizan dostları ilə faşistlərin qəniminə çevrilib böyük şöhrət qazanır. Dəstədə onun hörməti çox yüksək idi. Həm partizanlar, həm də əhali onu çox sevirdi və necə bacarıdırlarsa, köməklərini əsirgəmədilər". Bu ilk təəsürat o qədər gərgin, o qədər mənəvi sıxıntı içərisində yazıya gətirilib ki, burada real həyat səhnələri ilə yazıçı təxəyyülünü ayırmaq mümkün deyil. Bu həm də tərcüməçinin, Şəddat Cəfərovun müharibə qəhrəmanına sevgili münasibətindən başqa Rus və Azərbaycan dillərinə kifayət qədər bələdliyindən, doğmaliğından irəli gəlir. Biz Mirzəcan Məmmədovu qəhrəman kimi görürük. Əsir düşsə belə, yaralı olsa belə, sınımr, ruhən geriyyə çəkilmir. Onun təbiəti Azərbaycana sədaqəti ilə tamamlanır. Kimliyi məhz bu mübarizələrdə görünür. Tərcüməçi onun obrazını sevə-sevə yazıya gətirir. Onun timsalında Azərbaycan qəhrəmanlarına sanki məhəbbətini ifadə edir: "Qısa müddət ərzində partizanlar faşist işğalçıların bir neçə əşelonunu partladıb, yüzlərlə hərbi tex-

nika və canlı qüvvəsini məhv etmişdilər. O illərdə çətin, ağır və qəhrəmanlıq yolu keçmiş Məmmədov və onun döyüşçüləri öz qətiyyət və cəsarətilə seçildilər. Qırx dördüncü ilin iyul ayı idi. Mirzəcan Məmmədov müharibənin ikinci dairəsinə qədəm qoyurdu. Bu vaxt Qızıl Ordunun hissələri gərgin döyüşlər aparıb Moqilyovu azad etdi. Məmmədovun döyüşdüyü partizan dəstələri fəaliyyət göstərən ordu sıralarına daxil edildi. Burada onlar çox mehriban-casına qarşılıb yemək və geyimlə təminat olundular, səhərişi gün isə onlar artıq ön cəbhədə vuruşurdular. Almanlar bizimkiləri çox əsəbi halda qarşıladılar. Faşistlər tez-tez havaya raketlər buraxıb neytral ərazini işıqlandırır, bizim ön xətti arasıkəsilmədən pulemyot və hər yarı saatdan bir minomyot atəşinə tuturdular. Müdafiə xətti geniş ərazini əhatə edirdi. Bir dəfə səhər sübhədən faşistlər bizim mövqeləri güclü atəşə tutdu. Sonra atəşi müdafiəmizin dərinliklərinə yönəldib uzun müddət torpağı əzdi". Necədir, əziz oxucu? Həmin məqamlarda sən özün necə hərəkət edərdin? Sən, tale yazısını dəyişmək gücündə ola bilərdinmi? Şəddat Cəfərov öz hisslərini yazının içərisinə gətirərək oxucusuna çatdırmaq istəyir ki, əgər insan Vətəni ideal bilir, onda onun qarşısında nə qorxu, nə də şübhəyə düşməyə ehtimalı yoxdur, nə də şübhəyə düşməyə ehtimalı yoxdur. Biz döyüş səhnəsinin özünü görürük yazının içərisində. Əgər həm müəllif, həm tərcüməçi ruh etibarlı ilə qəhrəmanla birgə zamana qayıdış ələyə bilməsə, onda bu canlılıq alınmaz. Çünki biz Şəddat Cəfərovun tərcüməsində mətnin içində

QASIRĞALAR İÇİNDƏ

üç əsas qəhrəmanı görürük: Mirzəcan Məmmədovu, onu yazıya gətirən müəllifi və şirin, oxunaqlı bir dillə mətni oxucuya çatdıran tərcüməçini... Bu üç obrazın sintezində biz əslində böyük Azərbaycanlı obrazını görürük. Və bu Böyük Azərbaycanlı bu qeyri-adi mühitdə, yəni ölüm yağışlarının altında öz kimliyini göstərir: "Top atəşi qəfildən başladığı kimi də birdən kəsildi. Ətrafı qulaqbatırıcı sakitlik bürüdü. Mövqelərimiz boyu baş alıb gedən toz, duman, mermi partlayışının iyi aramla seyrəlir, hər tərəf aydınlardı. Budur, nəhayət ki, bizim tərəfdən gurultu qopdu və ətrafa müxtəlif səslər yayan minalar, mermilər uçuşmağa başladı. Artilleriyaçılarımız almanların tikanlı, məftillərinə toxunan ön xətti atəşə tutdu. Məftillərlə sarılmış dirəklər göyə qalxdı. Düşmən tərəfin bütün ön xətti toza, dumana büründü, artilleriyamız isə dayanmadan atəşi atəş dalınca açır, mermilər əsgərlərin başı üzərindən vıyılıb ilə uçur və hər dəfə də onlar büzüsb yerə yapışırdılar. İrəli! Hücum! Ura! Səngərlərdən tökülüşüb düşmən tərəfə hücum edən əsgərlər bir anlıq tikanlı məftillərə çatıb dayanmalı oldular: keçid yox idi və qırılmış məftillər onların geyimlərinə ilişərək paltarlarını didib-parçalayırdı. Qışqırmaqdan səsi batmış alay komandirinin boğuş səsi eşidildi: "İrəli! İrəli!". Bu da bir rəmzi işarədir. Yəni, qorxmazlığın iradəyə möhkəmliyin, mənəvi gücün sarsılmazlığına olan işarədir.

Görünür həyat insanları ən müxtəlif cür sınağa çəkməkdən məmnunluq duyur. Mirzəcan Məmmədov da belə sınaqlara məruz qalır. Onun həyatını yazıya gətirmək, sözə gətirmək o qədər də asan deyil. Çünki o qorxular, o ölümlər, o həyat sarsıntıları hamısı arxada qalıb, çox keçmişdə qalıb. Amma zaman göstərdi ki, həyat bir çox hadisələri çox asanlıqla təkrar edə bilər. İkinci Qarabağ savaşını tarixin belə bir savaşına sübutdur. Zaman o zaman olmasa da, ira-

dələr, güclər, mənəvi hünərlər insana xas olan keyfiyyətlər kimi yenə öz təbiətini dikte etməkdədir. Sanki Mirzəcan Məmmədovun timsalında biz onun döyüş yolunu elə İkinci Qarabağ savaşının özü kimi təəvvür edirik. Həyat bizə böyük sınaq mərhələsi, zamanı bəxş edib. Biz - yəni Azərbaycan əsgəri İkinci Qarabağ savaşında özünü təsdiq etdi. İkinci Cahan savaşındakı qəhrəmanların varisi olmaq haqqına sahib olduqlarını bir daha göstərdi: "Mirzəcan Məmmədov və onun sanitar taqımının əsgərləri artıq çoxdan idi ki, iştirak etdikləri döyüşlərin sayını itirmişdilər. Müharibə həmişə ordunun irəli keçdiyi zaman arası kəsilməyən hücumu deyil, bu həm də eyni zamanda nə bir diviziya, nə eyni alay, nə də düşmənin müqavimətini yaran, qəti hücumla böyük yaşayış məntəqələrini ələ keçirən batalyon olmur. Elə də olurdu ki, döyüş zamanı əsas ağırlıq ya sağ, ya da sol qonşunun üzərinə düşürdü; o, atəş açır düşməni çəşdirir, onun planlarını alt-üst edib həttə mühasirə təhlükəsi yaradırdı. Burada isə, cəbhə önündə hücumu keçən başqa bir diviziya tələyə düşməkdən qorxan faşistləri müdafiə xətlərini buraxıb qaçmağa məcbur edirdi. O zaman irəliləyən hissələr hücumu marş kolonlarla gedirdi. Elə də olurdu ki, Məmmədov öz sanitar taqımı ilə birgə gecə-gündüz bilmədən həftələrlə yol gedir: nə bir əzilmiş tanka, nə yol qırağına səpələnmiş meyitlərə fikir vermədən yalnız bir az öncə düşmənin kəndlərdə qoyub getdikləri vəhşiliklərin, külə çevrilən alovun izini görürdülər. Bu müddətdə onlar ancaq böyük döyüşlərdə iştirak edir-

dilər". Tərcüməçi təfərrüatları verməklə çox ustalıqla hərəkət edir. Yazı istedadı ilə müəllifin fikir və düşüncə axarını qoruyub saxlamağa çalışır. Bəlkə də müəyyən məqamlarda müəllifin milli hisslər baxımından istəklərini o daha dəqiq, daha yətinlə ifadə etməyə çalışır. Hər halda biz tərcüməçinin də - yəni, Şəddat Cəfərovun da ədəbi qəhrəmana müəllifin olan sevgisini nəinki olduğu qədər, bəlkə biraz da artıq şahidi oluruq. Çünki yazı ən böyük dəlidir, ən böyük sübutdur. Ona görə də tərcüməçi olaraq Şəddat Cəfərovun bu müharibə hekayətini təkcə tərcümə baxımından haqqını qiymətləndirmirik. Həm də onun hisslər, emosiyalar baxımından müəlliflik hüququnu təsdiq edirik. Yazının özünə qayıdaq: "Çox zaman bir vacib yaşayış məntəqəsi uğrunda döyüş digər onlarla aparılan döyüş tək olurdu. Ta səhər açılana qədər yağın leysan yağışdan sonra qalxan duman seyrələndəyək kifayət qədər anlaşılmazlıq olurdu. Həm də çoxlu gözlənilməyən hadisələr, səhvlər də vardı ki, bunlar elə oradaca, döyüş zamanı aradan qaldırılırdı. Yaşayış məntəqəsinin qarşısındakı əsas istehkammızın önündə piyadalar daha iki səngər xəttinə rast gəldilər. Qəsəbənin içərisində hər kəsişən küçədə döyüşçülərimizin qarşısını kəsə biləcək dzotlar, bağlarda isə avtomatçıların qurduqları tələlərə rast gəlinirdi. Bu qəsəbəni son döyüşlərdə möhkəm əzişdirilmiş, çoxlu canlı qüvvə itirən, lakin kifayət qədər silah sursatı olan iki düşmən batalyonu müdafiə edirdi. Onların həttə bir neçə tankı da var idi. Döyüş səslərinə şərq tərəfdən axıb gələnlər, sanballı, aramla eşidilən "maksim"lərin danışıqlı qarışdı, sonra da onlara qarğaların qaqqıltısına bənzər avtomat səsləri qoşuldu. -Görüşdülər! Birdən Məmmədov qarşısındakı dzotlandan almanların iriçaplı pulemyot və avtomat qatarının səsinə eşitdi. "Kəşfiyyət pis işləyib". Pulemyotlar evlərin birindən, onun yaxın-

lığındakı səngərdən və Məmmədovun hələ gecədən şübhələndiyi sağdakı böyük binadan atılırdı. Bax elə burada kombat necə lazımdırsa döyüşü idarə etməyə başladı. O, düşməni görür və eşidirdi: rota komandirinin minomyotların, pulemyotların yerini dəyişmək əmrini verdi. Məmmədovun sanitar taqımı da yeni tapşırıqlar aldı". Oçerkdə qəhrəmanın şücaətini göstərmək üçün müəllif bütöv döyüş mənzərəsini yazıya gətirir. Və bununla da öz qəhrəmanının özəmətinə qədərincə sözlə ifadə etməyə çalışır. Biz bu yerdə təqdirədir bir hissə qeyd etməliyik ki, tərcüməçi də müəllifin Azərbaycan qəhrəmanına olan münasibətini sözünün dəyərinə göstərməyə çalışır. Əsas odur ki, tərcüməçi də demək müəllifin hisslərini doğru və düzgün qavrayıb. Onun yazıya məsuliyyətli yanaşması, ən başlıcası qəhrəmanı özünün daxili mənəvi mühitindən yetişmiş ideal kimi qavraması ona imkan verir ki, yazını ilhamla tərcümə etsin. Yazıda ədəbi qəhrəmanın təbiətini öz istəyincə göstərə bilsin: "Qaçaraq hamılıqla əks-hücumu keçdilər. Bundan vahiməyə düşən faşistlər əvvəlcə sürü kimi qaçıb bağlara şəpələndilər. Yarım saatdan sonra özlərinə gəlib bir yerə yığışdılar. Duman arasından alman komandirinin səsi və pulemyot atəşi eşidildi. Onlar minomyotların köməkliliyi ilə "psixi", həm də evlərdən açılan pulemyot atəşinin köməyinə arxalanıb qəfil hücumu keçcəkçidilər. Bu döyüşdə çox gərgin dəqiqələr olurdu. Kənardan nəzarət edənlər elə gəlirdi ki, sanki bu saat faşistlər açıq meydana çıxaraq şiddətli hücum edəcəklər. Barmaqlar sıxılıb pulemyotun dəstəyindən yapışıb, baş torpağa öyilir, o biri kəsişən nöqtədəki pulemyotçunun "maksim"ində isə nəşə ilişir. Sakitlikdən istifadə edən faşistlər ayağa qalxır, ancaq ya üçmərtəbəli söyüşdən, ya batalyon komandirinin qəzəbli baxışlarından, ya da dəlikdən görünən üzünə onlara tuşlanmış pulemyot qorxusundan yerə sərilməyə məcbur olurdu. Başqa kritik dəqiqələr - hitlerçilərin bölük üzərinə dörd tankı yeritdikləri zaman olmuşdu. Malikanələri əhatə edən sıx kollarla döyüşçülərin və silahsızların gizlədilməsi üçün çox əlverişli yer idi. Tanklar onları görmədən kümbəzlərini kor-korana hara gəldi fırladaraq iriçaplı, ya da kiçik silahlardan atəş açaraq irəliləyirdi. Güllələr vıyılıb ilə qulaqların dibindən sivişib kolları biçirdi. Bu tanklar əsgərlərin indiyədək görmədiyi kiçik formatlı modellər olsa da, hər halda tank idi". -Tərcümə əsərinin bu həyəcənli məqamlarını gözlərimizin önündən keçirdikcə tərcüməçi Şəddat Cəfərovun ədəbi fəaliyyətinin digər sahələri də istər-istəməz diqqətimizə gəlir.

O, təbiət etibarlı ilə yumorist yazıçıdır. Uzun müddətlik jurnalistik fəaliyyəti baxımından təcrübəyə sahibdir. Zaman-zaman, ayrı-ayrı mətbuat orqanlarında öz fəal vətəndaşlıq mövqeyini əks etdirən yazılarla çıxış edib. Bütün bunlar onu göstərir ki, o, təkcə poliqrafiya elmi sahəsindəki elmi fəaliyyəti ilə işini bitmiş hesab etmir. Tərcüməçilik sahəsində də gücünü, enerjisini əməli fəaliyyətə çevirir.

Az-az insanlar tapılır ki, onlar bütün güclərini əhatəli səviyyədə öz xalqına vermək istəyir. Ancaq Şəddat Cəfərov ömrünün həttə indiki ahıl çağlarında belə xalqa, vətənə xidməti özünün ideal borcu bilir. Ancaq bu cür yanaşma ilə Şəddat Cəfərovun tərcüməçilik fəaliyyətini dəyərləndirə bilərik.

Fəxri adlar, fəxri titullar... bütün bunların hamısı şərtidir. Amma insan həmişə cəmiyyətdən haqqını almaq istəyindədir. Görək cəmiyyət bu haqqı verməyə, öz vətəndaşına onun zəhmətləri müqabilində qaytarmağa gecikməsin.

(Davamı var)

Ceyhun ZALLI